

Mensur Valjevac¹

KRATKA STUDIJA O ŽIVOTU I RADU ŠEJHA HALID-EFENDIJE SALIHAGIĆA (1916–1993) – RELIGIJA I DUHOVNOST

Sažetak

Iako šejh Halid-efendija Salihagić nije bio poznat široj javnosti, on je svojim djelovanjem između dva posljednja rata dao značajan doprinos očuvanju i razvijanju religioznosti i duhovnosti u našim krajevima. Težak životni put i iskušenja nisu ga onemogućili u razvijanju individualne religioznosti i duhovnosti, kao ni njihovog isijavanja na učenike i poštovalace. On je zajedno sa šejhom Čolićem prešao duhovni put i prostudirao sve što je šejh Čolić prevodio i na čemu je radio. Svjedok tome je generacija njegovih poštovalaca, učenika i učenika učenika, koji danas igraju značajnu ulogu u podizanju religijske svijesti našeg napaćenog naroda.

Ključne riječi: šejh Halid-efendija Salihagić, životopis, religija, duhovnost, duhovni saputnik (refik), učenici.

Uvod

Šejh hadži Halid-efendija Salihagić (1916–1993) nije javno djelovao, ali je njegov rad preko njegovih učenika i poštovalaca imao javni odjek. On nije bio javna ličnost, ali nije bio ni nepoznat u religijskim i duhovnim krugovima. Od kraja II svjetskog rata kada su mu njegovi sestrići, Raif i Nijaz Dizdarević, kao jednom od rijetkih intelektualaca toga vremena, nudili da preuzme jednu katedru na Sarajevskom univerzitetu, uz uslov ideološke preorijentacije, što je on odbio i počeo raditi kao mlinar, pa sve do pada komunizma, njegov rad i djelovanje bili su pod prismotrom organa državne bezbjednosti. Životni put Halid-efendije bio je

¹ Viši asistent na Islamskom pedagoškom fakultetu Univerziteta u Zenici, valjevac.mensur@gmail.com

Rad autora je dostavljen 7. 9. 2012. godine, a prihvaćen za objavljivanje 22. 10. 2012. godine.

bremenit teškoćama, ali i plodonosan, jer je svojim djelovanjem individualno, ali i preko svojih učenika i poštovalaca, dao značajan doprinos očuvanju i razvoju religioznosti i duhovnosti u našim krajevima. Šejh hadži Halid-efendija Salihagić bio je jedan od najznačajnijih sufijskih velikana našeg podneblja koji je svojim djelovanjem obilježio cijelu jednu epohu, te odgojio i podigao generaciju naših alima. O tome pokušava govoriti naredni prikaz. Do sada njegov život i rada nisu bili predmetom znanstvenih izučavanja i javnog publikovanja. Nadamo se da će ovaj rad biti skromni doprinos početku osvjetljavanja života i djela šejha hadži Halid-efendije Salihagića.

Životni put šejha Halid-efendije Salihagića (1916–1993)

Iako hadži Halid-efendija Salihagić nije za sebe tvrdio da je oficijelni sufijski šejh, niti je tražio da ga tako oslovljavaju,² iz velikog poštovanja prema ovom našem duhovnom velikanu, mi smo u radu to ponegdje naglašavali, jer njegov životni put svjedoči da je on bio istinski vjeroučitelj (*šejh*) i duhovni vodič (*muršid*). U krugu učenika i poštovalaca bio je poznat kao hadži Halid-efendija, ili kratko Hadži-efendija. Rahmetullahi 'alejhi rahmeten vasi'aten.

Pisani biografski podaci o životu hadži Halid-efendije Salihagića su oskudni. Daleko su obimnije usmene predaje njegovih duhovnih potomaka, njegovih prijatelja i općenito ljudi koji su ga poznavali. Ta kazivanja su uglavnom vezana za njegov duhovni put, spoznaje, zaključke i stavove o pojedinim pitanjima i problemima koji su se javljali u tom vremenu.

Šejh Halid-efendija Salihagić rođen je 25. 2. 1916. godine u Ostružnici, kod Fojnice. Majka mu je kćerka oglavačkog šejha Abdu-l-Halim-efendije Sikirića (p. 1917. godine). Osnovnu školu je završio u zavičaju, a Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu.

Kasim Hadžić, pišući o Šerijatskoj gimnaziji, navodi da je 1935. godine, u X generaciji učenika, Gimnaziju završio i Salihagić E. Halid (Hadžić, 1986).

Nakon toga upisuje Prirodno-matematički fakultet u Beogradu. Ostalo mu je malo do okončanja studija. Zbog nerazumijevanja stanodavca kod koga je boravio, izlazio bi na ulicu i pri gradskoj rasvjeti čitao i učio. Bio je izvanredan student, tako da se znalo desiti da je i profesore matematike ispravljaao.

² Iz nedatiranog intervjua s hfz. Halilom Mehtićem.

Početak Drugog svjetskog rata zatekao ga je u njegovoj rodnoj Fojnici. Polovinom 1942. godine, zajedno sa sestrićem Zijahom Dizdarevićem, uhapsile su ga ustaške vlasti i sprovele ga u logor. Boravio je u Koprivnici, Jasenovcu i Gradišci. Uslovi su bili nemogući. Logoraši su svakodnevno umirali od tifusa i dizenterije. Nerijetko je, prilikom jutarnjeg buđenja, pored sebe nalazio mrtve ljude.³ Pored toga je redovna bila prozivka za strijeljanje po rednim brojevima koji su stalno mijenjani. Najmanje sto puta je na taj način prošao kroz smrt.⁴ Samoinicijativno, ubacuje se u jedan konvoj koji ide za Austriju i Njemačku. Boravak u novom logoru je usporedio, zbog znatno boljih uslova, s povratkom kući.

U ljeto 1945. godine, vraća se u Fojnicu. Po povratku pokušava da u Sarajevu okonča započeti studij. Međutim, tadašnje vlasti mu to onemogućavaju, a nakon što, zajedno sa šejhom Čolićem, dobije pismeno rješenje od strane Sreza Fojnica za raspored na administrativne poslove u samom Srezu i odbije ga, ostaje mjesec dana na prisilnom radu na Romaniji. Nakon dolaska kući, radi u svome i svoga brata Tajiba mlinu, tri mjeseca. (Čolić, 1998).

Bio je žrtva svoje najbliže rodbine, sestrića Nijaza i Raifa Dizdarevića, koji proganjanjem Halid-efendije stiču poene za svoju političku karijeru. Nijaz mu nudi preuzimanje jedne katedre na Sarajevskom univerzitetu, uz uslov napuštanja vjere i prihvatanja komunističke ideologije. Halid-efendija to odbija. Na provokaciju sestrića Nijaza o tome što ne nosi crveni fes, odgovara: „Zato što ste vi, komunisti, njegovu boju uzeli kao svoje obilježje.“

Nakon toga radi na više mjesta, uglavnom kao knjigovođa: u „Tapetaru“ i u nekim bankama. Jedno vrijeme vodi knjige Safetu Jažiću. Odlazi u prijevremenu penziju, kako bi se poštedio vulgarnosti koje su bile nezaobilazno sredstvo komunikacije u tom periodu.

U ratnom vihoru, 27. 4. 1993. godine (6. zu-l-ka'de, 1413. h. g.), hadži Halid-efendija je preselio u Stolac, gdje mu se danas

³ Šejh Šefik Alić, koji nam je saopćio dosta biografskih činjenica o hadži Halid-efendiji koje nismo sve uvrstili u rad, kazao nam je, u nedatiranom intervjuu, da je za vrijeme boravka u logoru postojala mogućnost da porodice šalju logorašima neke stvari. Halid-efendija je isključivo tražio da mu se šalje bijeli luk, što je na neki način bilo presudno da ne oboli od tih bolesti.

⁴ Iz nedatiranog intervjuua s imamom Midhat-efendijom Čelebićem. (Nakon izlaska iz logora, hadži Halid-efendija nikada nije ostavio ni komadić hljeba, makar bio i bajat. Isti izvor)

nalazi mezar. Mustafa-efendija Agić, unuk šejha Mustafa-efendije Mujića, čovjek koji je prvi, u Kaćunima, saopćio Halid-efendijom duhovnom saputniku (*refīk*),⁵ šejhu Mustafa-efendiji Čoliću⁶ vijest o preseljenju Halid-efendije, kaže da je šejh Čolić dugo plakao za njim.

5. maja 2007. godine, na dan kada se šejhu Čoliću proučio *tevhid* na tri godine od preseljenja, učenici, učenici učenika, simpatizeri, prijatelji i poznanici šejha Halid-efendije su u Stocu, na njegovom mezaru, podigli nišane na kojima je ispisan sljedeći hronogram:

*Iskreni, znani i plemeniti
Halid, sin Edhema, šejh veliki.
Iz časne porodice Salih-age zade,
Umro je u svetom mjesecu zul-ka'de.
U logoru on nekoliko godina proveđe,
Gdje ga Allah na pravi put navede.
Okean istinskog znanja i spoznaje,
Kome u vaktu mu ravna bilo nije.
Dokaz je hadisa:
„Siromaštvo je blago moje“
Halid Hulusi nakšibendi to je.
Datum njegove smrti je u stihu niže,
Ruh našeg sejjida na visoko mjesto se diže.*

Duhovni i da'vetski rad šejha Halid-efendije Salihagića

Od penzionisanja pa do preseljenja, pred Halid-efendijom prodefilovat će desetine softa, studenata islamskog i drugih fakulteta, imama, profesora, intelektualaca i običnih ljudi. Neki su mu došli samo jedanput, neki su se kratko zadržali, a rijetki su ostali trajno vezani za njega.

U tom periodu, a i ranije, na svim mjestima gdje je boravio, hadži Halid-efendija neumorno će voditi dinske sohbete i usmjeravati ljude Allahu, Njegovom dinu i Njegovom Poslaniku, sallallahu alejhi ve selleme. Prema svjedočenju njegovih učenika i poštovalaca svaki njegov postupak i riječi podsjećale⁷ su na Allaha

⁵ Saputnik. U hadidu se kaže: „التمسوا الجار قبل الدار والرفيق قبل الطريق.“ – *Tražite komšiju prije kuće i druga prije puta.* (Et-Taberani, 1983).

⁶ O šejhu Čoliću biće više govora u nastavku rada.

⁷ Prema hadisu kojeg bilježi Bezzar i drugi hadiski autoriteti, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve selleme, upitan je: „Ko su Allahove evlije?“, pa je odgovorio

Uzvišenog i budile svijest o Njegovom prisusutvu. Na sijelima s hadži Halid-efendijom sav tok razgovora bio je usmjeravan u tome pravcu.

Pored toga, šejh Halid-efendija je analizirao društvena kretanja u svijetu i u domovini. Na deset godina prije posljednjeg rata govorio je o nužnosti široke platforme djelovanja Bošnjaka-Muslimana. Kada je osnovana Stranka demokratske akcije, održao je aktivno uključivanje u njen rad i djelovanje.

Pojedini njegovi učenici dobijali su i konkretna zaduženja u pogledu angažmana na poljima njihovog društvenog djelovanja, prevođenja knjiga i drugih aktivnosti. To je segment hadži Halid-efendijinog rada koji će, nadamo se, biti predmet narednih istraživanja.

Na duhovno-intelektualnom polju šejh hadži Halid-efendija je posebno bio oduševljen prijevodima šejha Čolića Ibn Arebijevih djela, a i sam je bio okean znanja, spoznaja i otkrovenja.⁸

da su to oni čije viđenje podsjeća na Allaha (الدين إذا رُؤوا ذكر الله). (Navedeno prema: Ibn Kesir, 1994).

⁸ U ovome kontekstu mi ćemo navesti neke izjave koje smo čuli prilikom našeg prvog i jedinog susreta u Travniku s hadži Halid-efendijom, 10. marta 1992. godine (6. ramazana 1412.), u društvu sa šejhom Šefikom Alićem te suprugom Minom i dvojicom prijatelja (h. Mehemed Đerahović i h. Sulejman Skomorac iz Gradišća kod Zenice).

Naravno drugi ljudi koji su proveli godine u druženju s hadži Halid-efendijom pamte i čuvaju daleko više onoga o čemu je govorio hadži Halid-efendija. Ovo je samo jedan mali isječak onoga što se moglo čuti prilikom svakog susreta s uvažanim šejhom.

Hadži Halid-efendija nam je, između ostalog, tada već u svojim podmaklim sedamdesetim godinama, rekao:

- Blago se vama kada ste mladi, a ja se ne bih mijenjao sa vama ni za jedan dan, a skoro mi je osamdeset godina. Čovjek će biti pitan za ženu i žena za čovjeka.

- Nemojte ići pognute glave kao ovnovi. Allah nije stvorio svijet radi Sebe, već da bi mi u N/njega gledali i uživali u N/njegovoj ljepoti. Gledanjem halk-a spoznaje se Hakk. (Senurihim ajatina hatta jetebejjene lehum ennehul-Hakk) *Mi ćemo im pružati dokaze Naše u prostranstvima svemirskim, a i u njima samim, dok im ne bude sasvim jasno da je On istina.* Uživanjem u onome što je Allah stvorio (dozvoljenim), mi uživamo u Allahu.

- Knjige ne treba da stoje da na njih pada prašina, već ih treba iščitavati. Čitanjem knjige mi gledamo u njezinog pisca, a iščitavanjem postajemo sahibi te knjige i na kraju ćemo vidjeti i samog autora. (Ve kurRabbi zidna ilma) *i reci: „Gospodaru moj, Ti znanje moje povećaj!“*

Iako je bio izraziti duhovnjak, Halid-efendija je, kako to u svojim djelima ističe i sam njegov duhovni saputnik, šejh Čolić, *par excellence*, bio intelektualac: „Imao sam sreću da sa sobom imam jednog intelektualca, pa smo dobro kombinirali: ja svoje vjeronaučno znanje, a on naučno znanje, pa smo zajednički studirali.“ „Ja bih svakom hodži preporučio da sebi u društvo nađe jednog naučnog intelektualca, da se druže, da jedan drugom pomognu.“ (Čolić, 1996). Jedne prilike šejh Čolić je rekao za Halid-efendiju da je on Gazalija našeg vremena.⁹

Jako je ilustrativna sljedeća anegdota: Naime, gvardijan samostana u Fojnici je jedne prilike na misi javno upozorio svoje župljane na Halida Salihagića, rekavši da se strogo paze da stupaju u kontakt s tim čovjekom, jer on čita više knjiga od cijele njegove župe zajedno. Hadži Halid-efendija redovno je išao u biblioteku samostana i iznajmljivao desetine knjiga.¹⁰

Profesor Čehajić na dva mjesta u knjizi *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama* (Čehajić, 1986) spominje Halid-efendiju. Na prvom u nakšibendijskoj *silsili*,¹¹ koja ide preko Vukeljica,¹² i

- Dijete malo uvijek nešto kopa i traži, a to je traženje onog što smo izgubili na svome putu dovde. Ne treba djetetu davati igračke, jer to nigdje ne stoji u Kur'anu ili Hadisu. Treba mu odmah davati knjige da nađe ono što je izgubilo.

- Mi'radž je farz svima nama. Ljudi misle da je mi'radž samo priča, a mi'radž mora da prođe svako, a proće ga sa znanjem, a znanje se stiče razumijevanjem Kur'ana, a razumijevanje Kur'ana se stiče iščitavanjem knjiga velikih ljudi.

- Znanje se dobija iz svojih prsa, a ne odozgo. (Bel Huve ajatummbejjinatun fi sudurillezine utul-'ilm) *A to su ajeti jasni, u prsima onih kojima je dato znanje. Kakav je to Džennet bez znanja!?*

- Allah nije zadužen sa šerijatom. Ja imam svoj ajn i okupljam sifate i mogu sebe zikr činiti, ali treba Allaha zvati. Namaz nas ovjekovječuje. (Vesdžud vakterib) *Sedždu učini i približi se!* Kad padneš na sedždu, ti se podigneš, i kad se vratiš, ti si drugi čovjek.

- Opasnije je ostati bez imana nego umrijeti, jer je kufr ništavilo i kjadiri su ništa.

Šejh Šefik Alić nam je prenio da je prilikom zadnjeg susreta s hadži Halid-efendijom on na rastanku uputio sljedeće riječi: – Dolazite! Kada biste sto godina dolazili, ja vam imam šta kazivati.

⁹ Iz nedatiranog intervjua s Džemal-efendijom Salkićem.

¹⁰ Iz nedatiranih intervjua sa šejhom Šefikom Alićem, *vekilom* (opunomoćenik) Halid-efendije.

¹¹ „Lanac po kome se prenosi tarikatsko znanje u neprekidnom redosljedju od Allahovog poslanika Muhammeda, a.s., pa sve do šejha (muršida) našeg vremena.“ (Hadžibajrić, 1989)

na drugom govoreći o nakšibendijama u Fojnici. Nakon što je spomenuo šejha Džemila Numanagića, on kaže: „Njega je naslijedio šejh Halid Salihagić, koji i sada djeluje i propagira ideje nakšibendija.“ (Čehajić, 1986).

Hadži Halid-efendijin duhovni saputnik (refik), šejh Mustafa-efendija Čolić (1921–2004)

Šejh Mustafa-efendija Čolić, pored hadži Halid-efendije i drugih velikana, bio je jedna od najblistavijih zvijezda našeg duhovnog neba. Najbolji svjedok toga jeste njegov životni put, te njegova djela i radovi koje je ostavio iza sebe. Životni put uvaženog šejha na intelektualnom planu bio je jako plodan. On je iza sebe ostavio veliki broj autorskih djela, prijevoda i komentarisanih prijevoda. Do sada je objavljeno preko dvadeset naslova, a još skoro toliki broj u rukopisima i pripremama čeka na objavljivanje. Pored toga Šejh je bio učesnik na nekoliko znanstvenih skupova na kojima je predstavio svoje referate. To svrstava rahmetli Šejha u najplodnije autore sufijske provenijencije našeg podneblja.¹³

14. novembra 1941. godine, pred Kurban-bajram, otac Abdulaha Konjicije, Ibrahimaga, dovodi iz Sarajeva mladog imama, muhadžira iz Istočne Bosne, Mustafu Čolića, da bude imam u džematu Ostružnica, kod Fojnice, rodnom mjestu Halid-efendije Salihagića.

Mustafa-efendija će u Ostružnici ostati desetak godina. Tu se upoznaje s mladim intelektualcem Halid-efendijom Salihagićem koji će postati njegovim nerazdvojnim drugom na putu duhovnog usavršavanja.

Ova dva tragaoca za istinom, u najpoletnijim godinama svoga života, negdje između 1945. i 1949. godine, u istom mjesecu se poderlišuju. Prvi kod šejha Džemil-efendije Numanagića,¹⁴ a drugi kod šejha derviša Rizvan-efendije Bodovije.¹⁵

¹² Iako je službeni naziv ovog mjesta u okolini Fojnice Vukeljići, šejh Čolić je tvrdio da se mjesto originalno zove Hukeljići, po tradiciji obavljanja *zika*-a, a ne po nekakvim vukovima.

¹³ Više o šejhu Čoliću vidjeti u našem radu: Život i djelo šejha Mustafa-efendije Čolića (1921. – 2004.) 1., 2., 3. Novi horizonti – časopis za naučnu, kulturnu i duhovnu afirmaciju. Zenica 2009, br. 115, 116 i 117.

¹⁴ Profesor Čehajić dva puta spominje šejh Džemil-efendiju Numanagića u nakšibendijskoj silsili, ne iznoseći nikakve detalje o njemu. (Čehajić, 1986). Iz više intervjuova smo saznali da je bio derviš šejh Hasan-babe Hadžimejlića (p.

Jednu večer, u isto vrijeme, stižu im pismena rješenja od strane Sreza Fojnica za raspored na administrativne poslove u samom Srezu. Bez prethodnog dogovora, obojica odbijaju rješenja i vraćaju ih po predsjedniku mjesne zajednice.

Odmah nakon toga, Mustafa-efendija odlazi u „kovačnicu novih ljudi – JNA“, na odsluženje vojnog roka u trajanju od dvije godine, a Halid-efendija na prisilni rad od mjesec dana, na Romaniju.

17. ramazana 1955. godine Šejh seli u Jajce gdje je postavljen za imama, hatiba i muallima džamije Esme-sultanije.

Nakon Mustafa-efendijinog prelaska u Jajce, Halid-efendija je, svake godine, redovno ostajao po mjesec dana u potkrovlju

1898/99), a poslije je on bio šejh Abdullatifu (p. 1951), sinu svoga šejha Hasan-babe. On je, također, šejh hadži Halid-efendije Salihagića (p. 1993). Preselio je 1954. godine. 52 godine bio je mujezin u Čaršijskoj džamiji u Fojnici, u čijem dvorištu se nalazi njegov mezar. Nije imao potomstva tako da je svoju imovinu i kuću uvakufio. Danas je na njenom mjestu sjedište MIZ Fojnica. (U toj kući se, jedne noći, odigrao i poznati susret šejha Hasan-babe i hafiza Husni-efendije Numanagića. Tom prilikom ga je šejh Hasan-baba prihvatio kao svog *murida*.) Nakon preseljenja njegova šejha, Hasan-babe Hadžimejlića, Džemil-efendija će preći kod šejha hafiza Husni-efendije Numanagića.

Pred smrt, oporučujući svoj lični primjerak Delailu-l-hajrata (popularne zbirke salavata Sulejmana el-Džezulija koju je Šejh Čolić više puta prevodio), jednoj hanumi iz Fojnice, rekao je: „Ostavljam ga tebi, jer znam da neće umrijeti u tvojim rukama.“ Danas ga čuva njen unuk.

¹⁵ O šejh Rizvan Bodoviji Sarajliću (1887–1954) nismo pronašli pisane tragove. Iz različitih intervjuova smo saznali da je bio visokog rasta, oglavački murid i derviš šejha Hamdi-efendije Sikirića koji je vodio tekiju na Mlinima od 1907. do 1917. godine, kada preuzima tekiju na Oglavku. U Sarajevu se družio sa šejhom Behaudinom Sikirićem koji je vodio tekiju na Mlinima od 1917. do 1934. godine. Bio je, kako se to onda zvalo, cimernan (tesar). Bavio se izgradnjom kuća. Međutim, to nije smetalo šejhu Čoliću da ga okabuli kao svoga muršida, jer je u njemu prepoznao vrijednost. Šejh Čolić ga je opisivao kao duhovnog gorostasa. Njegov mezar danas se nalazi u Fojnici, a šejh Čolić mu je obnovio nišane poslije zadnjeg rata. Šejh Čolić je pripovijedao, a i od drugih smo čuli, interesantnu anegdodu iz njegova života. On je kao mladi derviš poželio da se bavi okultnim znanostima. Pripremio je sve potrebno i ujutro, kada je trebao da se poveže s tim svijetom, u cik zore, neko je zalupao na njegova kanata. Kada je otvorio, njegov šejh Hamdi-efendija samo je projurio pored njega i ušao u sobu u kojoj je bila pripremljenija okultna liturgija. On je to pobacao i kritički se obratio svome muridu: „Znaš da je ovo Dedo (nadimak prvog oglavačkog šejha, šejh Abdur-Rahman Sirrije, p. 1846/47) strogo zabranio?!“. Inače, okultna liturgija nema nikakve veze s tarikatom. Poenta je u tome da je šejh Hamdi-efendija mladog derviša Rizvana spriječio da se okrene svijetu magije i čarolija.

Šejhove kuće, u kojoj su zajednički iščitavali i studirali ono što bi Šejh uradio do tada.

Muharem-ef. Omerdić, pišući o odnosu ove dvojice velikana, kaže: „Jedan od njegovih životnih saputnika, šejh Halid-ef. Salihagić, bio je njegov korektiv kakvog bi poželio svaki umni čovjek. Takva dva ahababa bilo je teško naći u Bosni. Oni su bili sijachi plodnog sjemena koje je svoje žile pustilo u tlo mnogih mjesta ove zemlje.“ (Omerdić, 2004).

Ličnost koja je formativno obilježila najznačajniji dio života šejha Mustafa-efendije Čolića bio je hadži Halid-efendija Salihagić. On je zajedno sa Šejhom prešao duhovni put i prostudirao sve što je Šejh prevodio i na čemu je radio. Šejh Čolić ga je vrlo često spominjao u svojim sijelima, ali i u svojim knjigama. Rahmetli Šejh, pišući o njemu, ističe da je on bio: „Moj posebni tarikatski i marifetski joldžija,¹⁶ rahmetullahi alejhi.“ (Čolić, 1998).

Kada razmišljamo o ovoj dvojici velikana, prisjećamo se hadisa Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدِي أَحَدُهُمَا أَعْظَمُ مِنَ الْآخَرِ
 كِتَابُ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَعِثْرَتِي أَهْلُ بَيْتِي وَلَنْ يَتَفَرَّقَا
 حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ فَانظُرُوا كَيْفَ تَخْلُفُونِي فِيهِمَا

„Ostavljam vam ono čega, ako se budete držali nećete poslije mene zalutati. Jedno od toga je uzvišenije od drugog: Allahova knjiga koja je ispruženo uže sa Neba do Zemlje, i moje potomstvo – porodica moje kuće. Njih dvoje se neće razdvojiti dok ne stignu do moga vrela, pa gledajte kako ćete me naslijediti u pogledu njih.“¹⁷

O jednom svjedoči njegovo duhovno potomstvo, a o drugome njegove knjige i radovi.

¹⁶ Saputnik.

¹⁷ Et-Tirmizi, bez godine; Eš-Šejbani, bez godine. Pored ove dvojice *muhaddisa* bilježe ga i Et-Taberani, Ebu Ja'la, Ibn ebi Šejbe i En-Nesai. Ovaj hadis izrečen je na povratku s oprosnog hadža u oazi Humm. (Ismail Ibn Kesir, 2000) Drugi hadis koji je daleko prisutniji u literaturi: „Ostavljam vam Knjigu Božiju i Sunnet Njegovog Poslanika. Ako ih se budete pridržavali, nikada nećete zalutati.“ Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve alihi ve selleme, izrekao ga je prilikom poznatog govora koji je održao na Arefatu, za vrijeme oprosnog hadždža. (Malik ibn Enes el-Asbehi, bez godine). (Hejkel, 2004).

Učenici šejha hadži Halid-efendije

Šejh hadži Halid-efendija, prema našim istraživanjima, nije ostavio iza sebe pisanih djela, ali je ostavio veliki broj znamenitih učenika i drugih simpatizera.

Prema našim uvidima, ljudi na koje je hadži Halid-efendija imao posebno veliki utjecaj, pored šejha Mustafa-efendije Čolića, su: Ibrahim Numanagić, šejh Šefik Alić, Muhamed Sarajlić (1932–1995), hadži Salih Mekić, imam Midhat-ef. Čelebić, rahmetli Abdullah-ef. Čelebić, doktor Alija, sin Fahri-efendije Iljazija iz Đakovice, šejh Salih-ef. Ibrišević, Sulejman-ef. Čeliković, rahmetli Deniz Kalajdžić (1957–2005), šejh Halil Brzina, Ćamil Medar, Adil Lozo i dr.

Šejh Čolić, pišući o silsilama, na jednom mjestu kaže: „Allah najbolje zna ko je ko.“ (Hindi, 1999).

Mi nismo uspjeli istražiti sve biografije. Nadamo se da će u drugim istraživanjima biti obrađene i druge biografije, kao i drugi hadži Halid-efendijini učenici i poštovaoci.

Ibrahim Numanagić je unuk šejha Husni-efendije Numanagića. Vrlo mlad je ostao bez oca. Halid-efendija ga je smatrao kao svojim djetetom. Njegov sin je naš poznati kaligraf Hazim Numanagić.

Šejh Šefik Alić rođen je 14. 3. 1932. godine u selu Tetovo kod Zenice, na mjestu današnje Željezare. Dedo, koji je bio svršeni travničke medrese, bitno će utjecati na njegovo formiranje. Sa sedamnaest godina počinje raditi u Željezari, gdje ostaje do penzionisanja. „Ja sam radio pošteno, vjerujući da sve što radim, radim u ime Allaha i za Allaha.“, kaže šejh Šefik. 1957. godine upoznao se sa šejhom Behaudinom Hadžimejlićem, a 1962. godine sa svojim šejhom Halid-efendijom, preko Ibrahima Numanagića. „Susreto sam se s mnogim šejhovima i dervišima, ne mogu sada da ih sve nabrojim,... sa šejhom hafiz Mustafa-efendijom s Paleža, šejh Behajom-ef. Hadžimejlićem, šejh Sulh-ef. Hadžimejlićem, šejh Abdulhakkom-ef. Hadžimejlićem, šejh Fejzulah-ef. Hadžibajrićem, šejh Džemalijem s Kosova, Salihom Ibriševićem, hafiz Halid-ef. Hadžimulićem, šejh Zakirom Bektićem.“, kazuje šejh Šefik. 1976. godine dobio je dozvolu za vođenje zikra od Halid-efendije. Od te pa do 1989. godine predvodi zikr u džamiji džemata Tetovo. Nakon toga nastavlja voditi halku zikra u Peharama (prigradskom zeničkom naselju), u kući rahmetli hadži Hamze Mandžuke, sve do 1998. kada počinje izgradnja tekije

pored spomenute kuće, na zemljištu istog vlasnika. Od 2004. godine, kada je zvanično otvorena tekija, šejh Šefik se dva puta sedmično sastaje u tekiji sa svojim poštovaocima, dervišima, simpatizerima i drugim posjetiocima. Pored zikra, u tekiji se redovno drže i predavanja. Vidjeti: *Radom i znanjem do spoznaje* (intervju sa šejhom Šefikom), Kelamu'l Šifa, tarikatski časopis, zima, 1427–1428, 2007, br. 12, str. 6-9. Iako ga njegovi učenici i poštovaoci oslovljavaju sa „šejh-efendija“, on sebe ne smatra šejhom, već samo *vekilom* (opunomoćenikom) šejha Halid-efendije. Poznavaoci hadži Halid-efendije kažu da je šejh Šefik njegov nasljednik u *halu* – srčanom stanju.

Muhamed Sarajlić (1932–1995) je živio u Sarajevu i jedan je od ljudi koji je najduži vremenski period proveo u druženju i slušanju hadži Halid-efendije.

Imam Midhat-ef. Čelebić relativno mlad se upoznao s hadži Halid-efendijom. To je u potpunosti promijenilo njegov život. Već više od dvadeset godina, uz dozvolu (*izun*) šejha Halid-efendije, Midhat-ef. vodi *zibr-halku* i okuplja simpatizere. Rezultat rada na duhovnoj izgradnji njegovoga džemata na Vratniku danas je jedno od najrespektabilnijih sufijskih bratstava u našoj zemlji. Trenutno radi kao referent za vjerska pitanja u Kantonu Sarajevo. S bratom Abdulahom objavio je *Ilmihal*, koji je do sada tri puta štampan, zatim *Put Islama kroz prostor i vrijeme*, Sarajevo, 1995, *Suština Islama*, Mostar, 1997, *Hidžretski put izbavljenja*, Mostar, 1998, *Obznana puta ispravnog*, Sarajevo, 2000. Pored toga, Midhat-ef. objavio je značajan broj radova u periodici: Preporodu, Islamskoj misli, Takvimu, Kabesu, Novim horizontima... Bio je referentni učesnik brojnih simpozija, kako lokalnih tako i međunarodnih, u Bosni i Hercegovini i inostranstvu. Oni koji su poznavali hadži Halid-efendiju znaju reći da je Midhat-ef. njegov nasljednik u *ma'rifetu* – spoznaji. Midhat-ef., pored toga što je praktičar, jedan je od naših najboljih poznavalaca sufijske misli i učenja.

„Abdulah ef. Čelebić je rođen je u Kaknju 10. 7. 1961. godine. Osnovnu školu završio je sa 13 godina. 1975. godine, upisuje Gazi Husrev-begovu Medresu i završava je 1980. godine. Nakon toga upisuje Islamski teološki fakultet koji završava za tri godine sa najvišom ocjenom. Nakon završetka studija radi u Gazi Husrefbegovoj medresi kao profesor. Naročito je bio omiljen među svojim učenicima i radnim kolegama. Nakon 4 godine rada provedenih u Medresi Svjetska islamska organizacija 'RABITA' postavlja ga u Luksemburgu za direktora Islamskog centra i

glavnog imama za Evropu. Odatle se vraća u Sarajevo i zapošljava u Mešihat islamske zajednice Bosne i Hercegovine. 10. 10. 1992. godine, pred njegovim vratima smrtonosno su ga pogodili geleri granate. Iako mlad, njegov život, naročito na vjerskom polju, bio je vrlo plodan. Prevodio je sa arapskog, engleskog i francuskog jezika. Imao je i nekoliko zapaženih autorskih radova. Svoje radove objavljivao je u islamskim listovima i časopisima. Imao je sklonost prema tesawufu. Naročito se bavio izučavanjem Ibn Arebija, Imama Gazalija i Abdul-Kadir Gejlanija. Duhovno obogaćenje i usmjerenje imao je kod svog duhovnog učitelja h. Halid-ef. Salihagića, uvaženog alima i šejha, Allah ga poživio i Milost mu podario (u vremenu kada je pisan ovaj članak h. Halid-ef. Salihagić bio je živ, M. V.). Abdulah-ef. je bio izuzetan kaligraf i jedan od najzrelijih kandidata u nasljeđivanju našeg najvećeg kaligrafa profesora Ešrefa ef. Kovačevića.“ (Preporod, 1992).

O doktoru Aliji, sinu Fahri-efendije Iljazija iz Đakovice, znamo samo da je doktorirao medicinu i da se tokom boravka u Sarajevu intenzivno družio s Halid-efendijom.

Šejh Salih-ef. Ibrišević autor je dvije knjige koje su imale više izdanja: *Pravi put i stranputice* i *Risala – sufijfski pogled*. Preveo je na bosanski jezik *Veliki tumač snova* od Ibni Sirina, *Izbor tekstova* iz Ibn Arebijeve Mekanskih otkrovenja u dva dijela (2004. i 2007), te njegov Fususul-hikem (*Dragulji mudrosti*) zajedno s Ismailom Ahmetagićem. Povremeno je objavljivao i u islamskoj periodici. Za vrijeme svoga imamskog rada u Sarajevu, ostavio je veliki utjecaj na brojne učenike Gazi Husrev-begove medrese i studente Islamskog teološkog fakulteta, kao i mnoge druge. Vodi *zikir-halku* u tekiji koja se nalazi u Kasindolskoj ulici u Sarajevu. Tu se sastaju njegovi simpatizeri iz Bosne i Hercegovine i šire regije.

Sulejman-ef. Čeliković je glavni imam MIZ Kakanj. Jedan je od naših najaktivnijih imama i rado viđen i slušan *vaiz*. Diplomirao je na ITF-u 1983. godine. Aktivno je bio uključen u odbranu domovine. Obnašao je dužnost pomoćnika za moral do kraja rata, u 7. muslimanskoj brigadi. Magistrirao je 1999. Jednom sedmično vodi *zikir-halku* u svojoj kući, a jedanput u džamiji u Kraljevoj Sutjesci. (Novi horizonti, 1999).

Šejh Halil Brzina rođen je u Stocu 1953. godine. Nakon završenog studija počinje raditi u Željezari Zenica. Dolaskom u Zenicu prvo se upoznaje sa šejhom Šefikom preko kojeg će upoznati i hadži Halid-efendiju s kojim se intenzivno družiti do samih početaka rata. Početkom agresije aktivno se uključuje u

odbranu domovine. Nakon preseljenja Halid-efendije dobit će *hilafetnamu* – punomoć od šejha Mesuda Hadžimejlića. Sada je penzionisani general i pročelnik tekije na Mejtašu. Odigrao je značajnu ulogu u Sedmoj muslimanskoj brigadi, kao i u izgradnji i obnovi nekoliko džamija i tekija. Pomogao je mnogim ljudima. On kaže: „Shvatio sam da je sufija hizmećar. Šejh bi trebao prednjačiti u hizmetu Allahovim stvorenjima i općem dobru i to znanjem, imanjem i djelovanjem.“ (Kelamu'l Šifa, 1425).

Ćamil Medar bio je ovlašten od Halid-efendije da vodi *zikhalku* u Stocu, prije rata, što je on jedno vrijeme i činio.

Adil Lozo iz Travnika je također imao dozvolu od Halid-efendije da vodi *zikhalku*. On je to činio u lokalnoj džamiji u Mehurićima kod Travnika sve do početka rata.

Zaključak

Životni i duhovni put šejha Halid-efendije Salihagića, kao i njegovog duhovnog saputnika, šejha Mustafa-efendije Čolića, te njihovo prijateljstvo i druženje obrazac su na kojeg se mogu ugledati imami, daije i sufije. To je svjedočanstvo nesvakidašnjeg angažmana i rada dvojice pregalaca, šejhova i istraživača koji su cijeli život založili služenju ovoj časnoj vjeri i promicanju njenih najviših duhovnih vrijednosti.

Oni su, pored drugih velikana našeg duhovnog podneblja, obilježili jednu cijelu epohu, potkraj XX stoljeća. O jednom svjedoči njegov duhovni put i učenici, a o drugome njegov imamski rad i pisana djela koja nam je ostavio.

U ovome zaključku nikako ne možemo izostaviti riječi Muharem-ef. Omerdića, koji govoreći o ovoj dvojici duhovnih kolosa, kaže: „Jedan od njegovih životnih saputnika, šejh Halid-ef. Salihagić, bio je njegov korektiv kakvog bi poželio svaki umni čovjek. Takva dva ahababa bilo je teško naći u Bosni. Oni su bili sijači plodnog sjemena koje je svoje žile pustilo u tlo mnogih mjesta ove zemlje.“

Ova zemlja je sretna što je imala takve velikane koji su se odgajali i odrastali na duhovnom naslijeđu naših pređa, te sačuvali to naslijeđe i prenijeli ga nama u amanet.

U njihovom životnom i duhovnom putu došlo je, na najbolji mogući način, do realizacije značenja hadisa: „Tražite (komšiju prije kuće) i druga prije puta.“

Poseban doprinos hadži Halid-efendije jeste generacija njegovih poštovalaca, učenika i učenika učenika, koji danas igraju značajnu ulogu u podizanju religijske svijesti našeg napaćenog naroda.

Iskreno se nadamo da će ovaj rad biti skromni doprinos izučavanju historije naše religioznosti i duhovnosti, te pobuditi interes za pisanje studija o našim duhovnim velikanima koji su, ponekada, daleko od očiju javnosti krčili puteve i utabavali staze našim generacijama, a posebno interes za dalje prošireno istraživanje života i djela šejha hadži Halid-efendije Salihagića.

Također se nadamo da će u skoroj budućnosti biti sakupljena sva građa o životu i duhovnom putu šejha hadži Halid-efendije Salihagića od ljudi koji su još uvijek živi, koji čuvaju uspomene na njega, pamte ono što je on govorio i nose i razvijaju dalje njegove spoznaje.

Literatura

Djela

1. Čolić, M. (1998) الأُنْكَارُ والأُورادُ El Ezkaru vel evradu – evidencije i definicije osnovnih ideoloških i religioloških učenja – Biografske evidencije autora knjige „El Ezkaru vel evradu“. Visoko.
2. Čehajić, Dž. (1986) Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Orientalni institut u Sarajevu.
3. El-Asbehi, M. ibn E. (bez godine) El-Muvetta'. Kairo: Daru ihjait-turasil-'arebijj.
4. Eš-Šejbani, A. ibn H. (bez godine) Musnedu Ahmed. Kairo: Muessesetu Kurtuba.
5. Et-Taberani, Ek. (1983) El-Mu'džemu-l-kebir. Mosul: Mektebetuz-Zehra.
6. Et-Tirmizi, Ei. (bez godine) Sunenut-Tirmizi. Bejrut: Daru ihjait-turasil-'arebijj.
7. Hejkel, M. H. (2004) Život Muhammeda, a. s.. Sarajevo: El-Kalem.
8. Hindi, T. U. (1999) Miftahul-me'ijje fi tarikatin-nakšibendijje – Ključna spoznaja islamskog tarikatskog učenja – Uvod u mistički i gnostički tarikat. (prijevod i komentar: Šejh Čolić hadži Mustafa efendija). Visoko: Tekijski odbor Šejh Husejn-Babine tekije – Živčići.
9. Ibn Kesir, I. (1994) Tefsirul-Kur'anil-'azim. Kuvajt: Bez izdavača.

10. Ibn Kesir, I. (2000) Tefsir Ibni Kesir – skraćeno izdanje. (skratio Muhammed Nesib er-Rifa'i). Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć BiH.

Periodika

1. Čolić, M. (1996) Tarikat je, zapravo šerijatski šerijat. Preporod – islamske informativne novine. Sarajevo.
2. Hadžibajrić, F. (1989) Mali rječnik sufijsko-tarikatskih izraza – izbor i prijevod s arapskog, perzijskog i turskog. Zbornik radova. Zagrebačka džamija, Zagreb.
3. Hadžić, K. (1986) Šeriatska gimnazija u Sarajevu. Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ. Sarajevo.
4. Kelamu'l šifa Na hizmetu Uzvišenoj vjeri. 1425.
5. Hfz. Halil Mehtić i Sulejman-ef. Čeliković magistri islamskih nauka. Novi horizonti. 1999. Zenica.
6. Omerdić, M. (2004) Šejh Mustafa-efendija Čolić. Preporod – islamske informativne novine. Sarajevo.
7. Srpski zločinci ubili i prof. Abdulaha ef. Čelebića. Preporod – Islamske informativne novine – Ratno izdanje. 1992. Zenica.
8. Valjevac, M. (2009) Život i djelo šejha Mustafa efendije Čolića (1921. – 2004.) 1. Novi horizonti – časopis za naučnu, kulturnu i duhovnu afirmaciju. Mart.
9. Valjevac, M. (2009) Život i djelo šejha Mustafa efendije Čolića (1921. – 2004.) 2. Novi horizonti – časopis za naučnu, kulturnu i duhovnu afirmaciju. April.
10. Valjevac, M. (2009) Život i djelo šejha Mustafa efendije Čolića (1921. – 2004.) 3. Novi horizonti – časopis za naučnu, kulturnu i duhovnu afirmaciju. Maj.

Intervjui

1. Nedatirani intervjui s vekilom Halid efendije, šejhom Šefikom Alićem
2. Nedatirani intervjui s Midhat efendijom Čelebićem
3. Nedatirani intervjui s Ibrahim efendijom Babićem
4. Nedatirani intervjui s Džemal efendijom Salkićem
5. Nedatirani intervjui s hfz. dr. Halilom Mehtićem

**THE BRIEF STUDY OF LIFE AND WORK OF SHAYKH
HALID EFFENDI SALIHAGIĆ (1916-1993)**

Mensur Valjevac, M.A.

Abstract

Even though shaykh Halid effendi Salihagić was not known to public, he made a great contribution to preserving and developing religiosity and spirituality in our area, between the last two wars. His difficult life and trials have not prevented the development of his personal religiosity and spirituality, as well as his influence on his disciples and admirers. Together with shaykh Čolić, he went across a spiritual road and studied everything shaykh Čolić had translated and perused. The witness for that is a generation of his admirers, disciples and disciples of disciples which play an important role in raising religious consciousness of our troubled people.

Keywords: shaykh Halid effendi Salihagić, biography, religion, spirituality, spiritual companion (rafeek), disciples

م. منصور واليواتس

كلية التربية الإسلامية - جامعة زينيتسا

دراسة مختصرة عن حياة الشيخ خالد أفندي صالحاغيثش

وعمله (1916-1993) - دين وتصوف

الخلاصة:

على الرغم من أن الشيخ خالد أفندي صالحاغيثش لم يكن معروفا لجمهور واسع وهو بعمله بين الحربين الأخيرتين, إلا أنه أسهم في حفظ الدين والروحانية وتفعيلهما في بلادنا إسهاما قيما. وحياته الصعبة والحن التي لاقاها لم تمنعه من تطوير تدينه الخاص وروحانيته وتأثيره على تلاميذه ومريديه. تخطى مع الشيخ تشولتتش طريقا روحانيا وكان يدرس كل ما ترجمه الشيخ تشولتتش وما عمل عليه. والشاهد على ذلك هو جيل من محترميهِ ومريديه وتلاميذه, وتلاميذ تلاميذه الذين يؤدون دورا فعلا اليوم في رفع الوعي الديني عندنا.

الكلمات الأساسية: الشيخ خالد أفندي صالحاغيثش, سيرة, دين, روحانية, رفيق, تلاميذ